

СМИРНОВ М. І.,кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової
діяльності*(Національний університет**«Одеська юридична академія»)*

УДК 343.137

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.2.29>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЙ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

У статті розглядаються окремі дискусійні питання, пов'язані із особливостями використання відеоконференції у кримінальному провадженні загалом та на окремих його стадіях, а також обґрунтовуються власні висновки та пропозиції, спрямовані на подальше вдосконалення кримінального процесуального законодавства України в частині розглянутих питань.

Досліджено сутність, значення, переваги, сучасний стан та перспективи використання відеоконференції у кримінальному провадженні України та сфері міжнародного співробітництва держав у кримінальному судочинстві.

Проаналізовано стан правового регулювання використання відеоконференції у кримінальному провадженні. Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає використання відеоконференції як у кримінальному провадженні України, так і у кримінальних провадженнях, ускладнених іноземним елементом.

Проаналізовано підстави, процесуальний порядок та сформульовано особливості використання відеоконференції у кримінальному провадженні України та сфері міжнародного співробітництва держав у кримінальному судочинстві.

Відеоконференція може застосовуватися за рішенням слідчого, прокурора, слідчого судді або суду у кожному конкретному випадку з урахуванням обставин кримінального провадження та наявності підстав, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України.

Перед початком проведення слідчої (розшукової) дії або судового засідання за допомогою відеоконференції необхідно переконатися, що ніщо не перешкоджає особі вільно давати показання, заявляти клопотання, надавати докази тощо. Ця обставина має суттєве значення для допустимого використання в кримінальному провадженні доказів, отриманих за допомогою відеоконференції.

Проведення запитуваних процесуальних дій шляхом відеоконференції забезпечує обвинувачуваному, потерпілому та іншим учасникам можливість під час досудового розслідування або судового розгляду, за умови дотримання змагальності висловлюватися з розглянутих питань, наводити доводи для спростування висновків протилежної сторони, надавати докази та заявляти клопотання.

Сформульовано особливості проведення допиту за допомогою відеоконференції у сфері міжнародної правової допомоги, а також переваги одержання показань від осіб, які тримаються під вартою або відбувають покарання в іноземній державі за допомогою відеоконференції в порівнянні з традиційними способами їх одержання.

Розглянуто питання про співвідношення відеоконференції з засадами кримінального провадження та доведено, що застосування відеоконференції цілком узгоджується із засадами кримінального провадження. Відеоконференція є однією із процесуальних форм використання інформаційних технологій у кримінальному провадженні та використовується для позначення заходу, учасники якого територіально віддалені один від одного, а тому спілкування між ними відбувається з використанням технічних засобів зв'язку, що забезпечують передачу зображення і звуку в режимі реального часу.

Ключові слова: відеоконференція у кримінальному провадженні, допит шляхом проведення відео конференції, процесуальний порядок та особливості використання відеоконференції.

Smyrnov M. I. Specificities of conducting a questioning using videoconferencing in the area of international cooperation

The article deals with specific controversial issues concerning features of using videoconferencing in criminal proceedings in general as well as at its specific stages; also own conclusions and propositions are justified which are aimed at further development of criminal procedural legislation of Ukraine with the regard to the questions raised.

The essence, meaning, advantages, current state, and perspectives of using videoconferencing in criminal proceedings of Ukraine and the area of international cooperation among the states in criminal justice are examined.

The state of legal regulation of using videoconferencing in criminal proceedings is analyzed. Code of Criminal Procedure of Ukraine provides for using videoconferencing both in criminal proceedings of Ukraine and criminal proceedings with a foreign element.

Based on the analysis of grounds and procedure of videoconferencing features of its usage both in criminal proceedings of Ukraine and in the area of international cooperation among the states in criminal justice are identified.

Videoconferencing can be used based on the decision of an investigator, prosecutor, investigative judge, or court in each case taking into account circumstances of criminal proceedings and subject to grounds provided for by the Code of Criminal Procedure of Ukraine.

Before the start of investigative (search) action or court session using videoconferencing one shall ensure that nothing prevents a person from giving testimony, making motions, providing evidence, etc. This fact is essential for the admissibility of evidence used in criminal proceedings obtained using videoconferencing.

Conducting requested procedural actions by videoconferencing ensure that an accused person, a victim, and other participants have an opportunity to express themselves on the raised issues, make arguments aimed to rebut the conclusions of the opposing party, provide evidence and make motions during pre-trial investigation or trial.

Specificities of conducting a questioning using videoconferencing in the area of international cooperation as well as advantages of obtaining testimony from individuals put into custody or serving a sentence in a foreign state using videoconferencing compared to traditional means are formulated.

The issue of interrelation between videoconferencing and principles of criminal proceedings is examined and it is showed that using videoconferencing is fully consistent with principles of criminal proceedings. Videoconferencing is one of the procedural forms of using information technologies in criminal proceedings and is used to conduct an action, participants of which are geographically

separated one from another and thus communication among them are conducted using the communication technologies that support real-time image and voice transmission.

Key words: *videoconferencing in criminal proceedings; questioning by having a videoconference; procedure and features of using videoconferencing.*

Вступ. Використання відеоконференції (далі – ВК) у кримінальному провадженні України, хоча і являє собою значний теоретичний та практичний інтерес, все-таки належить до розряду недостатньо досліджених наукових проблем. Недостатність досвіду застосування ВК у кримінальному провадженні загалом та на окремих його стадіях, а іноді заперечення такого використання з боку практичних працівників негативно позначається на ефективності її застосування у практиці. Ще однією з причин такого стану є відсутність фундаментальних теоретичних розробок щодо використання інформаційних технологій у кримінальному провадженні, зокрема таких, як ВК. Внаслідок цього багато практично актуальних питань використання ВК залишаються невирішеними на законодавчому рівні.

Стан дослідження. Питання, пов'язані з особливостями використання ВК у кримінальному провадженні загалом та на окремих його стадіях у кримінальних провадженнях, ускладнених іноземним елементом, перебували у центрі уваги науковців та практиків. З цього питання свою фахову позицію висловлювали Ю.П. Аленін, Т.С. Гавриш, І.В. Глобук, В.Т. Маляренко, М.І. Пашковський та інші.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд окремих дискусійних питань, пов'язаних із особливостями використання ВК у кримінальному провадженні, а також обґрунтування власних висновків та пропозиції, спрямованих на подальше вдосконалення кримінального процесуального законодавства України в частині розглянутих питань.

Результати дослідження. Використанню ВК у кримінальному провадженні України присвячені ст.ст. 232, 336 та 567 КПК. Якщо ст. 567 КПК передбачає впровадження ВК у сферу міжнародної правової допомоги, то ст.ст. 232 та 336 КПК регламентують використання ВК у національному кримінальному провадженні, не ускладненому іноземним елементом.

Відомо, що зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження. Слід зауважити, що більшість засад кримінального провадження взагалі «не відчуває» на собі впливу ВК і продовжує діяти так, як і при традиційному порядку проведення процесуальних, слідчих (розшукових) дій або судового провадження. Використання ВК у кримінальному провадженні незначно впливає лише на засаду безпосередності дослідження показань, речей і документів. Це зумовлено тим, що проведення процесуальних дій у режимі ВК має деякі особливості, зокрема застосування ВК дозволяє учасникам «бути присутніми» під час проведення слідчої (розшукової) дії або судового засідання, не перебуваючи безпосередньо у приміщенні органу досудового розслідування, суду та використовуючи термінали, які розташовані в інших приміщеннях.

Однак факт перебування підозрюваного, потерпілого, свідка або іншої особи у приміщенні органу досудового розслідування, суду або іншому місці проведення процесуальної, слідчої (розшукової) дії суттєво не впливає на здатність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду відрізнити правдиві показання від неправдивих. Слідчий, прокурор, слідчий суддя або суд, отримуючи показання шляхом ВК, може враховувати практично всі нюанси поведінки, які виявляються під час особистого спілкування, тому використання ВК не має суттєвих недоліків у порівнянні з традиційним порядком проведення слідчих (розшукових) дій та не має кардинальних відмінностей в оцінці їх показань.

Підозрюваний, потерпілий, свідок та інші особи доступні слідчому, прокурору, слідчому судді або суду і можуть бути допитані за всіх обставин, що мають значення для кримінального провадження. Особа безпосередньо не знаходиться у приміщенні органу досудового розслідування, суду, однак її віддалена присутність забезпечується ВК. Вона надає можливість заявляти клопотання, подавати докази, брати участь у їх дослідженні.

Отже, застосування ВК цілком узгоджується із засадами кримінального провадження, а сама ВК є процесуальною формою використання інформаційних технологій у кримінальному провадженні та використовується для позначення заходу, учасники якого територіально віддалені один від одного, а тому спілкування між ними відбувається з використанням технічних засобів зв'язку, що забезпечують передачу зображення і звуку в режимі реального часу.

Проведення слідчих (розшукових) дій у режимі ВК може застосовуватися за рішенням слідчого, прокурора, слідчого судді або суду у кожному конкретному випадку з урахуванням обставин кримінального провадження та наявності підстав.

Підставами проведення допиту за запитом компетентного органу іноземної держави шляхом ВК може бути: неможливість прибуття певних осіб до компетентного органу іноземної держави; необхідність забезпечення безпеки осіб; інші підстави, визначені слідчим суддею (судом).

Під «неможливістю прибуття певних осіб до компетентного органу іноземної держави» необхідно розуміти недоступність особи для дачі показань, її небажання прибути до органу досудового розслідування або суду запитуючої держави і добровільно дати показання, якщо на неї не поширюється обов'язок з'явитися по повістці, направлений компетентним органом запитуючої держави, який здійснює кримінальне провадження. Особи, які не є громадянами запитуючої держави і перебувають на території іноземної держави, зазвичай вважаються недоступними.

Неможливість особистої присутності особи в місці проведення допиту може бути зумовлена її хворобою, неміччю або іншими непереборними обставинами, що перешкоджають участі особи в проведенні процесуальної або слідчої (розшукової) дії, витратами, пов'язаними з явкою особи до місця проведення процесуальної або слідчої (розшукової) дії з урахуванням важливості її показань.

Підставою для проведення допиту за допомогою ВК може бути необхідність забезпечення безпеки осіб. Слід зауважити, що проведення дистанційного допиту особи без змін зовнішності і голосу, за яких її неможливо було б упізнати, що цілком виключає її ідентифікацію для інших учасників, досягти бажаного результату, а саме забезпечити безпеку особи, практично неможливо.

До інших підстав, визначених слідчим суддею (судом), можливо віднести такі випадки: необхідність одержання і дослідження показань в умовах, що ускладнюють або виключають з причин об'єктивного і (або) суб'єктивного характеру присутність першоджерела доказів (обвинувачуваного, потерпілого, свідка, експерта та інших осіб) у місці їх одержання і дослідження протягом тривалого чи невизначеного періоду часу, тобто необхідність забезпечення віддаленої присутності учасників процесуальної дії, які перебувають в іноземній державі; необхідність одержання показань від осіб, що тримаються під вартою, засуджених і осіб, які відбувають покарання на території іноземної держави; наявність заявленого клопотання обвинувачуваного про виклик і допит свідка, що викриває його у вчиненні кримінального правопорушення і який перебуває на території іноземної держави, тобто використання ВК як реального механізму реалізації права конфронтації; особлива важливість показань у кримінальному провадженні, ускладненому іноземним елементом, і неможливість або особлива складність їх одержання традиційним способом.

Застосування ВК вирішує проблему явки зазначених у повістці осіб, оскільки санкції за ухилення від явки і давання завідомо неправдивих показань в країнах, які використовують ВК, поширені на даний випадок, тому свідок, що ухиляється від явки чи дав завідомо неправдиві показання, хоча формально своїми діями (бездіяльністю) перешкоджає іноземному кримінальному провадженню, фактично притягується до відповідальності за законами країни, на території якої він фактично давав показання, або від явки по повістці до компетентних органів якої він ухилявся.

Частина 2 ст. 232 КПК передбачає, що рішення про проведення слідчої (розшукової) дії у режимі ВК приймається слідчим, прокурором, слідчим суддею (в разі проведення

у режимі ВК допиту згідно із ст. 225 КПК) з власної ініціативи або за клопотанням сторони кримінального провадження чи інших учасників кримінального провадження.

Відповідно до вимог КПК рішення слідчого та прокурора приймається у формі постанови, яка виноситься у випадках, передбачених КПК, а також коли слідчий, прокурор визнає це за необхідне. Частина 2 ст. 232 КПК передбачає винесення спеціальної постанови (ухвали) про проведення слідчої (розшукової) дії у режимі ВК тільки коли проти цього заперечують сторона кримінального провадження чи потерпілий. Отже, якщо є заперечення з боку сторони кримінального провадження чи потерпілого щодо проведення слідчої (розшукової) дії у режимі ВК, а слідчий, прокурор чи слідчий суддя вважають за необхідне проведення допиту чи впізнання у режимі ВК, вони повинні обґрунтувати своє рішення у вмотивованій постанові чи ухвалі.

Оскільки для підозрюваного дача показань є правом, а не обов'язком, проведення слідчої (розшукової) дії за його участю, коли він проти цього заперечує, не допускається.

Під час проведення слідчої (розшукової) дії у режимі ВК слід забезпечити належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку. З цією метою слідчий, прокурор чи слідчий суддя повинні залучити до участі у проведенні слідчої (розшукової) дії у режимі ВК спеціаліста, який володіє спеціальними знаннями та навичками застосування відповідних технічних засобів та технологій. Метою залучення спеціаліста є забезпечення належної якості передачі зображення і звуку, безперервного і стабільного сеансу зв'язку та інформаційної безпеки ВК.

КПК не дає визначення термінів «належна якість зображення і звуку» та «інформаційна безпека». Під належною якістю зображення слід розуміти зображення, що дозволяє ідентифікувати особу за його зовнішністю всіма учасниками слідчої (розшукової) дії і зафіксувати це зображення технічними засобами з подальшою можливістю ідентифікації учасника слідчої (розшукової) дії по зображенню. Під належною якістю звуку слід розуміти звук, який дозволяє чітко і розбірливо розрізнити показання особи за її голосом всіма учасниками слідчої (розшукової) дії і зафіксувати його технічними засобами з подальшою можливістю ідентифікації учасника слідчої (розшукової) дії за його голосом.

Під інформаційною безпекою телекомунікаційних мереж слід розуміти здатність технічних засобів і технологій «забезпечувати захист від знищення, перекручення, блокування інформації, її несанкціонованого витоку або від порушення встановленого порядку її маршрутизації» [1].

Перед початком проведення слідчої (розшукової) дії у режимі ВК необхідно переконатися, що ніщо не перешкоджає особі вільно давати показання, заявляти клопотання, надавати докази, що дозволяє уникнути так званого впливу «поза кадром». Проведення слідчої (розшукової) дії у режимі ВК повинно бути організоване таким чином, щоб було видно не тільки її учасників, але і все приміщення, у якому воно здійснюється, а також всіх осіб, що беруть участь або присутні під час його проведення, з метою спостереження за їхньою реакцією на конкретні показання або поставлені питання.

З метою забезпечення безпеки особи вона може бути допитана в режимі ВК з такими змінами зовнішності і голосу, за яких її неможливо було б упізнати. З цією метою застосовуються спеціальні акустичні ефекти, що змінюють голос, а також візуальні перешкоди технічного характеру, або іншим чином змінюється зовнішність особи. У такому разі обмін відеоінформацією у режимі ВК не здійснюється, а отримана від допитуваної особи аудіоінформація змінюється за допомогою програмно-апаратних засобів [2].

Слід зауважити, що під час проведення вербальних слідчих (розшукових) дій у режимі ВК знижується рівень комунікативного контакту з його учасником, встановлення якого є важливим складником ефективності слідчої (розшукової) дії. Ця обставина зумовлена необхідністю одержати особисте, безпосереднє враження від допитуваного та врахувати всі нюанси його поведінки під час давання показань, а також відсутністю: безпосереднього (тобто віч-на-віч) спілкування слідчого, прокурора або слідчого судді з учасником слідчої (розшукової) дії; технічною складністю передачі всього обсягу інформації; сприятливої для спілкування атмосфери слідчої (розшукової) дії.

Зниження рівня комунікативного контакту під час проведення слідчих (розшукових) дій у режимі ВК не слід розглядати як суттєву перешкоду для використання у кримінальному провадженні ВК. Вважаємо, що ВК слід розглядати як «технічного посередника» між слідчим, прокурором, слідчим суддею – з одного боку, і допитуваним – з іншого. ВК передбачає мінімум впливу на безпосереднє враження від допитуваного, не створює нездоланного бар'єру для ефективної комунікації між учасниками слідчої (розшукової) дії.

Висновки. Одержання доказів за допомогою ВК може бути альтернативою, яка дозволяє суду, прокурору або слідчому безпосередньо спостерігати за поведінкою учасника процесуальної дії, його емоціями, жестами, виразом обличчя, голосом, реакцією на поставлені питання, тобто враховувати всю повноту факторів, що впливають на оцінку показань, дозволяє суду безпосередньо заслуховувати показання допитуваного, що, безумовно, сприяє більш ретельному і повному встановленню обставин вчиненого кримінального правопорушення, на відміну від одержання доказів за допомогою виконання доручення про провадження процесуальної дії, де вимога про безпосередність дослідження доказів не реалізується зовсім.

Особливості проведення допиту за допомогою ВК у сфері міжнародної правової допомоги полягають у наступному: допит за допомогою ВК може бути проведений за наявності підстав, передбачених міжнародними договорами та КПК, а також певних обставин, коли внаслідок об'єктивних або суб'єктивних причин неможливо одержати показання традиційним способом; допит за допомогою ВК здійснюється для запитуючої держави в режимі «реального часу»; ВК дозволяє посадовим особам компетентного органу запитуючої держави безпосередньо проводити допит з дотриманням законодавства цієї держави, фізично не перетинаючи кордони запитуючої держави, за дотримання суверенітету і територіальної цілісності останньої; проведення допиту у режимі ВК повинно бути організовано таким чином, щоб виключити можливість визнання отриманих доказів недопустимими через певний вплив на допитуваного з боку присутніх осіб під час проведення процесуальної дії (так званий «вплив поза кадром»); під час проведення допиту за допомогою ВК деякі особливості має тактика проведення допиту, зокрема встановлення психологічного контакту з допитуваною особою. Тому використання ВК вимагає особливої тактики проведення процесуальних дій; ВК виступає свого роду посередником, проміжною ланкою між судом (прокурором, слідчим), наділеним обов'язком безпосереднього сприйняття доказів, і першоджерелом доказів; має свої особливості процесуальне оформлення ходу і результатів допиту, проведеного за допомогою ВК. Допит за допомогою ВК має супроводжуватися відеозаписом, який виступає самостійною формою закріплення доказів разом із протоколюванням.

Список використаних джерел:

1. Про телекомунікації : Закон України від 18.11.2003 р. № 1280-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1280-15>.
2. Інструкції про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження) : затв. наказом Державної судової адміністрації України від 15.11.2012 р. № 155. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0155750-12>.

